

FRANSIZ DÖRDÜNCÜ CUMHURİYETİ'NDE SİYASAL YAPI VE DIŞ POLİTİKA: SÜVEYŞ KRİZİ'NE GİDEN YOLDA FRANSA'NIN İSRAİL POLİTİKASI

Çınar ÖZEN*
Nuri YEŞİLYURT**

Özet

Bu makale, Fransız Dördüncü Cumhuriyeti'nin siyasi yapısının dış politika üzerindeki etkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu analizi, Süveyş Krizi'ne giden yolda Fransa'nın İsrail'e karşı izlediği politika üzerinden yapmaktadır. Fransa'nın bu krizde kritik bir rol oynadığını savlayan makale, Paris'in bu politikasını açıklayabilmek için Dördüncü Cumhuriyetin zayıf ve istikrarsız siyasi yapısı içerisinde öne çıkan savunma ve dışişleri bürokrasileri arasında bürokratik siyaset modeli çerçevesinde cereyan eden iç mücadeleye odaklanmaktadır. Bu mücadelede Savunma Bakanlığı bürokrasisinin galip gelmesinde bir dizi bölgesel gelişme etkili olmuş ve sonuçta Fransa, Mısır'a yönelik ortak askerî müdahalenin planlanmasında öncü bir rol oynamıştır.

***Anahtar Kelimeler:** Fransa, İsrail, Dördüncü Cumhuriyet, Süveyş Krizi, bürokratik siyaset*

Political Structure and Foreign Policy of the French Fourth Republic: French Policy Towards Israel on the Road to Suez Crisis

Abstract

This article aims to analyse the effect of the political structure of the French Fourth Republic on foreign policy. It makes this analysis over the case of French foreign policy towards Israel on the road to Suez Crisis. The article argues that France played a critical role in this crisis, and in order to explain the policy of Paris, it focuses on the internal struggle that took place between the foreign and defence bureaucracies, which came to the fore thanks to the weak and unstable political structure of the Fourth Republic, under the framework of bureaucratic

* Prof. Dr., A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü.

** Dr. Öğr. Üyesi, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Makalenin Gönderilme Tarihi: 5/12/2017 Kabul Edilme Tarihi: 1/2/2018

politics model. As a result of some regional developments, Defence Ministry prevailed, and in the end, France played a critical role in the planning of the joint military intervention against Egypt.

Keywords: *France, Israel, Fourth Republic, Suez Crisis, bureaucratic politics*

Giriş

İç siyasal yapıyla dış politika arasındaki ilişki, Dış Politika Analizinde önemli bir araştırma konusudur.¹ İç siyasal yapı, her şeyden önce, bir devletin anayasal sistemiyle oluşturulmuş olan kurallar ve kurumlar bütününe göndermede bulunur. Bunun yanında, bir ülke içinde kurumsallaşan siyasal ilişkiler ve bunların işleyiş rutinleri de siyasal yapının önemli birer parçasıdır. İç siyasal yapı ve bu yapının dönüşümü, bir devletin dış politika kararlarının oluşum ve uygulamasının analizinde öncelikle dikkate alınması gereken etmenlerdendir. Fransa'da 1946-1958 yılları arasında hüküm süren Dördüncü Cumhuriyet rejimi, iç siyasal yapının dış politika üzerindeki etkisini yakından analiz edebilmek açısından çok zengin bir olgusal zemin sağlamaktadır.²

Fransa'da İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Vichy yönetiminin tasfiye edilmesiyle başlayan değişim içinde Dördüncü Cumhuriyet Anayasası, Üçüncü Cumhuriyet düzenine çok benzeyen bir parlamentarizm ortaya çıkarmıştır. Bu parlamentarizm, Dördüncü Cumhuriyet rejimine başından itibaren katı bir şekilde cephe alan ve onun varlığını, meşruiyet temellerini sorgulayarak reddeden iki önemli siyasi hareketin güçlenmesiyle işlemekte zorlanmaya başlamıştır: Golist Partiler ve Komünist Parti. Bu partilerin artan siyasi güçlerine rağmen hükümet dışında kalmaları (ya da tutulmaları), Dördüncü Cumhuriyeti istikrarsız ve değişken koalisyon hükümetlerine mahkûm etmiştir. Ayrıca diğer siyasi partiler bu koalisyon hükümetlerinin yoğun iç pazarlıklarından etkilenerek parti disiplinini işletmekte zorlanmışlardır. Dolayısıyla birer siyasal koalisyon niteliği gösteren siyasi partiler ve partileri aşan değişken ittifaklarla işleyen kısa dönemli koalisyon hükümetleri ortaya çıkmıştır. Fransız Dördüncü Cumhuriyeti'nin bu özel

¹ Christopher Hill, *Foreign Policy in the Twenty-First Century* (London: Palgrave, 2016), 238-44; Chris Alden ve Amnon Aran, *Foreign Policy Analysis: New Approaches* (Oxon: Routledge, 2012), 50-53.

² Fransız Dördüncü Cumhuriyeti'nin siyasal yapısının dış politikaya etkisi üzerine başlıca Dış Politika Analizi çalışmaları için bkz. Norrin M. Ripsman, *Peacemaking by Democracies: The Effect of State Autonomy on the Post-World War Settlements* (Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, 2002); David P. Auerswald, "Inward Bound: Domestic Institutions and Military Conflicts," *International Organization* 53, no 3 (1999): 469-504.

siyasal yapısı Fransız bürokrasisinin dış politika süreçlerindeki gücünü artıran bir sonuç doğuracaktır. Öyle ki, Fransız bürokrasisi içindeki mücadeleler, hükümet düzeyinde müttefikler yaratarak Fransa'da dış politika kararlarını şekillendirecektir.

Bu çalışmada, Dış Politika Analizi açısından çok önemli olan bu durum, Fransa'nın 1956 Süveyş Krizi'ne giden yolda İsrail'e yönelik politikası üzerinden incelenecektir. Ortadoğu tarihi açısından kritik bir dönüm noktası teşkil eden bu kriz, 1952'deki Hür Subaylar Darbesi'nin ardından Mısır'ın başına geçen Cemal Abdül Nasır'ın 26 Temmuz 1956'da Süveyş Kanalı'nı millileştirmesiyle başlamıştır. Bu hamleden yaklaşık üç ay sonra, 22 Ekim 1956'da Fransız, İngiliz ve İsraili hükümet yetkilileri Paris'in şık bir semti olan Sevr'de üç gün süren gizli görüşmeler yaptılar. Bu görüşmelerin sonunda, 24 Ekim 1956'da karara bağlanan Sevr Protokolü'yle, söz konusu üç devlet Mısır'a eşgüdüm içinde saldırıda bulunma konusunda anlaştılar. Plana göre, ilk olarak İsrail Sina Çölü üzerinden Süveyş Kanalı bölgesine yönelik bir saldırı başlatacak; Fransa ve İngiltere ise Kanal'ın güvenliğini bahane ederek Kahire ve Tel Aviv'e silahlı kuvvetlerini bölgeden çekmeleri yönünde ultimatoma verecekler ve ardından Mısır'ın ultimatoma uymamasını gerekçe göstererek Kanal bölgesine askerî müdahalede bulunacaklardı. Bu operasyonla hedeflenen, her şeyden önce Kanal Şirketinin eski hissedarları olan ve petrol sevkiyatıyla deniz ticareti açısından Kanal'a stratejik önem atfeden İngiltere ve Fransa'nın Kanal bölgesinin kontrolünü ele geçirmesiydi. İkinci hedef, Nasır yönetimi tarafından bir süredir Tiran Boğazı'nı ve Süveyş Kanalı'nı kullanması engellenen ve Sina üzerinden saldırılara maruz kalan İsrail'in Sina Yarımadası'nın önemli bir kısmıyla Tiran Boğazı'nda hâkimiyet kurmasıydı. Üçüncü ve son hedefse, Mısır'daki Nasır liderliğinin bu operasyon sonucunda uğrayacağı ağır mağlubiyet karşısında iç politikada zor durumda kalıp devrilmesiydi.³

Bu çalışmanın temel iddiası, Sevr Protokolü'ne giden süreçte Fransa'nın pek çok açıdan kilit bir rol oynadığı ve bu konuda Fransız bürokrasisi içindeki mücadelenin etkili olduğudur. Paris'in krizi önceleyen yıllarda Tel Aviv'le silah satışı üzerinden yaşadığı askerî yaklaşma ve Protokol'ün oluşturulma sürecinde İngiltere ve İsrail arasında yaptığı arabuluculuk bu açıdan son derece çarpıcıdır. Tüm bunların gerçekleşmesinde, 1946'da kurulan Dördüncü Cumhuriyetin yarattığı istikrarsız siyasi yapı sayesinde ön plana çıkıp başına buyruk hareket

³ Chaim Herzog, "The Suez-Sinai Campaign: Background," içinde *The Suez-Sinai Crisis 1956: Retrospective and Reappraisal*, ed. Selwyn Ilan Troen ve Moshe Shemesh (London: Frank Cass, 1990), 3-5.

edebilen bürokrasinin belli bölümlerinin rolü özellikle vurgulanmalıdır. Bu dönemde, Savunma Bakanlığı ile Dışişleri Bakanlığı arasında ülkenin Ortadoğu politikasına dair yaşanan ve “bürokratik siyaset modeli”⁴ çerçevesinde değerlendirilebilecek olan mücadele, İsraili yetkililer tarafından başarılı bir şekilde kendi lehlerine manipüle edilmiştir. En nihayetinde, 1954’de Cezayir’de başlayan ayaklanma ve ertesini yıl Fransa’nın İsrail’le birlikte Bağdat Pakti’nden dışlanması, İsrail yanlısı savunma bürokrasisinin elini güçlendirmiş ve bu şekilde Fransa’yla İsrail arasındaki yakınlaşma süreci hızlanmıştır. Nasır’ın 1955’ten itibaren gerçekleştirdiği iddialı dış politika hamleleri de Savunma Bakanlığının pozisyonunu Fransız hükümetine hâkim kılmaya yardım etmiş ve İngiltere’nin Mısır’a karşı bir saldırı planı konusunda ikna edilmesini kolaylaştırmıştır.

Fransa’nın Süveyş Krizi’ndeki kritik rolünü tatminkâr bir şekilde açıklayabilmek için çalışmada dört boyutlu bir analiz yapılacaktır. Her şeyden önce, Fransız Dördüncü Cumhuriyeti’nin siyasi yapısından kaynaklanan siyasal istikrarsızlık unsurları ve bunun Fransa’nın Ortadoğu politikasına yansımaları araştırılacaktır. Bu yapı, savunma ve dışişleri bürokrasisinin Ortadoğu politikası konusunda bir iç çekişmeye kapılıp, başına buyruk hareket etmelerine müsaade etmiştir. İkinci olarak, 1948 Savaşı sonrasında İsrail ve Arap devletleri arasında yaşanan silahlanma yarışı ve Fransa’nın bu denkleme dâhil olma süreci ele alınacaktır. Zira Savunma Bakanlığı ile Dışişleri Bakanlığı arasında Fransa’nın Ortadoğu politikasına dair mücadele ilk bu bağlamda ortaya çıkmış ve İsraili yetkililer bu iç çekişmeden faydalanmasını bilmişlerdir. Üçüncü olarak, 1954’ten itibaren Cezayir’de Fransız hâkimiyetine karşı başlayan isyan ve 1955’te İngiltere, Irak, Türkiye ve Pakistan arasında kurulan Bağdat Pakti’nin, Fransız dış politikasına etkisi incelenecektir. Şüphesiz bunlar, Fransız kamuoyu ve karar vericilerinin İsrail’e olan sempatisini artıran ve Fransız-İsrail yakınlaşmasını hızlandıran gelişmelerdir. Son olarak, Mısır’ın Çekoslovakya’yla imzaladığı silah anlaşması ve Süveyş Kanalı’nı millileştirmesi hamlelerinin Fransız dış politikasına etkileri ve Sevr Protokolü’nün oluşum sürecinde Paris’in tarafları buluşturmak ve anlaşmayı mümkün kılmak için verdiği olağanüstü çabalar araştırılacaktır.

---

⁴ Graham Allison ve Philip Zelikov, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis* (New York: Longman, 1999); Graham Allison, “The Cuban Missile Crisis,” içinde *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases*, ed. Steve Smith, Amelia Hadfield ve Tim Dunne (Oxford: Oxford University Press, 2012), 256-83; Morton H. Halperin ve Priscilla A. Clapp, *Bureaucratic Politics and Foreign Policy* (Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2006); Graham T. Allison ve Morton H. Halperin, “Bureaucratic Politics: A Paradigm and Some Policy Implications,” *World Politics* 24 (1972): 40-79.

I. Fransız Dördüncü Cumhuriyeti'nin Zayıf Siyasal Yapısı ve Fransa'nın Ortadoğu Politikasına Dair Mücadele

Fransa'da on iki yıl (1946-1958) süren Dördüncü Cumhuriyetin siyasal yapısı en başından itibaren zayıf, dağınık ve kısa ömürlü koalisyon hükümetlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu hükümetlerde her zaman küçük gruplar gücü ellerinde tutup, siyasi ağırlıklarının ötesinde etkiye sahip olabilmişlerdir. Lefort bu durumu, "Dördüncü Cumhuriyette, bazı küçük gruplar ve birtakım siyasiler hep hükümetlerin kaderi üzerinde söz sahibi olmuştur" şeklinde ifade etmektedir.⁵ De Gaulle'ün daha kuruluşunda işaret ettiği gibi Dördüncü Cumhuriyet hep siyasi istikrarsızlık, karar alma zorlukları ve hükümetme zayıflığı gibi olumsuzlukları bünyesinde taşımıştır.⁶ Dördüncü Cumhuriyet hükümetleri adeta kendi içlerinde birer küçük koalisyon hükümetine benzemişlerdir. Parti içi gruplaşmalar hükümetlerin gündemindeki her konuda hükümet içi değişken koalisyonların kurulmasına neden olmuştur. Bu nedenle Dördüncü Cumhuriyet başbakanları zayıf, esnek, değişken ve günü kurtaracak kararlar peşinde koşan özellikler göstermiş ve ülkeye bu şekilde hükmedebilmişlerdir. Hükümetin lideri olmaktan ziyade, hükümet içi farklı siyasi gruplar arasında bir arabulucu rolü üstlenmişlerdir.⁷

Dördüncü Cumhuriyetin yirmi üç hükümeti de benzer bir nitelik taşımıştır. Bu karmaşık siyasal yapıda muhalefet dışarda değil, hep hükümetin kendi içinde yerini almıştır. Lefort, bu kırılğan yapının parlamento ya da hükümet içindeki özel çıkarları temsil eden küçük grupların siyasal gücünü orantısız biçimde artırdığını tespit etmiştir. Öyle ki, siyasal iktidar parlamentoda çoğunluğu oluşturan bir grubun içindeki bir azınlık tarafından kontrol edilebilmiştir.⁸ Kararlar bu gruplar arasında süreklilik arz eden pazarlıklar sonucunda doğan oydaşmalar çerçevesinde alınabilmektedir. Tartışmalı ya da kritik kararlar aşamasında bu oydaşma sağlanmazsa hükümetler, kurulurken zorlukla bir araya getirdikleri parlamento çoğunluğunu birkaç ay içinde kaybedebilmişlerdir. Bu siyasal ortamda, hükümetlerin ortalama ömrü sadece yedi ay olabilmıştır.⁹

⁵ Bernard Lefort, "Les partis et les groupes sous la IVe république," *Pouvoir, revue française d'études constitutionnelles et politiques* 76 (1996): 63.

⁶ Çınar Özen ve Atay Akdevelioğlu, "Hür Fransa'dan IV. Cumhuriyet'e Fransa'da Güçlü Hükümet Mücadelesi: De Gaulle'ün Siyasi Yenilgisi ve Parlamentarizme Geri Dönüş," *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 16, no 1 (2017): 99-100.

⁷ Sylvia Crosbie, *A Tacit Alliance: France and Israel from Suez to the Six Day War* (Princeton: Princeton University Press, 1974), 37-8.

⁸ Lefort, "Les partis," 63.

⁹ Bu ortalama, Üçüncü Cumhuriyetin son on yıl ortalamasından bir parça daha uzundur. Lefort, "Les partis," 64.

Dördüncü Cumhuriyet Anayasası, 1946 yılında, zorlu bir siyasi sürecin sonucunda kabul edilmiştir. Sosyalist Parti'den Vincent Auriol, 1947'de Dördüncü Cumhuriyet'in ilk Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Auriol, ilk hükümetini kurma görevini Sosyalist Paul Ramadier'e vermiştir. Söz konusu hükümet, Dördüncü Cumhuriyet kurulurken oluşturulan ve geçiş dönemini yöneten üçlü koalisyonun devamı niteliğindedir. *Tripartisme* olarak adlandırılan bu koalisyon hükümeti, üç tane büyük, ama siyaseten birbirinden farklı siyasal hareketin bir araya gelmesiyle oluşmuştur: Sosyalistler, Komünistler ve Hristiyan Demokratlar. Bu hareketleri temsil eden partiler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Fransa'nın en büyük siyasi gücüydü. Ancak geçiş dönemi dışında, bu üç partinin bir araya gelme koşulları oldukça zayıftı. Soğuk Savaş'ın başlaması, *tripartisme*'in varlık koşullarını bütünüyle imkânsızlaştırmıştır.¹⁰

Fransız Komünist Partisi, kuruluş günlerinden itibaren Sovyetler Birliği Komünist Partisi'yle çok yakın bir siyasi ilişki içinde olmuştur. Savaş yıllarında bu iki Komünist Parti tam bir dayanışma içindeydiler. Fransız Komünist Partisi lideri Maurice Thorez savaş sırasında Moskova'ya kaçmak durumunda kalmış, savaş bittikten sonra tekrar partinin başına geçmiştir. Hristiyan Demokratlar ve Sosyalist Parti, Komünistlerin Sovyetler Birliği'yle sürdürdüğü yakın ilişkiyi tehlikeli olarak değerlendirmekteydi. Fransız Komünist Partisinin en büyük oy oranına sahip olmakla birlikte tek başına iktidara gelecek kadar güçlenememesi nedeniyle Soğuk Savaş içinde Komünistlerin Fransa'da iktidarda kalma imkânı ortadan kalkmaktaydı. Bu nedenle ilk hükümet çok kısa bir süre dayanabilmiştir. Komünist Parti, hükümetin kuruluşundan beş ay sonra, Mayıs 1946'da hükümetten dışlanmıştır. İlk Ramadier Hükümeti de bu durumda fazla yaşayamamış, sadece 272 gün sürebilmiştir. 1947 sonlarında Komünist Parti bir daha hükümete dönemeyecek şekilde merkez partiler tarafından sistemin dışına itilmiştir. Bu dışlama, Dördüncü Cumhuriyetin kaderinde belirleyici bir rol oynayacak ve Fransız Komünist Partisi bu gergin siyasi ortamda rejim karşıtı bir siyasete kayacaktır.¹¹

Dördüncü Cumhuriyetin bir başka önemli meselesi Golistlerdir. Üçüncü Cumhuriyet parlamentarizminin geri getirilmesine sonuna kadar karşı çıkan de Gaulle, Dördüncü Cumhuriyet Anayasası'nın kabul edilmesi üzerine, Nisan 1947'de kendi görüşlerini savunan bir siyasi parti kurmuştur: Fransız Halkının Toparlanması Partisi (*Rassemblement du Peuple Français* - RPF). Siyasi programı Dördüncü Cumhuriyet rejimine karşı tutum almak üzerine

¹⁰ Maurice Agulhon, André Nouschi ve Ralph Schor, *La France de 1940 à nos jours* (Paris: Nathan, 1988), 121-30.

¹¹ Éric Agrikoliansky, *Les partis politiques en France* (Paris: Armand Colin, 2008), 82-3.

inşa edilmiş olan RPF, de Gaulle'ün siyasi itibarından da yararlanarak Fransız sağ siyasetindeki ağırlığını hızla artırmıştır. RPF'nin güç kazanması, Hristiyan Demokratları zora sokmuş ve Fransız sağının parçalanması sonucunu doğurmuştur. Bu ortamda Golistler, Dördüncü Cumhuriyetin işleyişini bozacak ve onun siyasi varlığını sorgulatacak bir siyasi programı etkili şekilde takip etmiştir.¹²

Kurulduktan kısa bir süre sonra Dördüncü Cumhuriyet, solda Komünistler, sağda Golistlerin rejim karşıtı tavırları karşısında güçlü hükümetler kurma imkanını kaybetmiştir. *Tripartisme*'e karşı ve onun yerini almak üzere planlanan *troisième force* (üçüncü kuvvet); Sosyalistler, Hristiyan Demokratlar, Radikaller ve merkez sağın bir araya gelmesi esasına dayanmıştır. Bu koalisyonda özellikle Radikal Parti belirleyici bir konumda olmuştur. Fransa'nın en eski siyasi partisi olan Radikal Parti, laik ve liberal hassasiyetleri nedeniyle Hristiyan Demokratlarla uyum içinde çalışmakta zorlanmış ve bu durum parti içinde de siyasi krizlerin yaşanması sonucunu doğurmuştur. *Troisième force*'un iyi işlemesi için gereken partiler arası uyum, Radikaller ve Sosyalistlerin laiklik ve eğitim politikası üzerinden Hristiyan Demokratlarla, ekonomi politikaları üzerinden de merkez sağ ile sıkça ortaya çıkan anlaşmazlıklar neticesinde bir türlü tam manasıyla yakalanamamıştır.¹³

Dördüncü Cumhuriyetin 17 Haziran 1951'deki ikinci genel seçiminde, rejim karşıtı pozisyonlarını koruyan Komünistler ve Golistler büyük başarı elde etmişler, sırasıyla %26,27 ve %21,93 oy oranıyla birinci ve ikinci parti olmuşlardır.¹⁴ RPF için 1951 seçimleri başarılı bir başlangıç olmuş, bu da Hristiyan Demokratları büyük bir siyasi kayba uğratmıştır. Golist Parti'nin bu açıdan rejime verdiği zarar, Komünistlerin Dördüncü Cumhuriyet karşıtlığından çok daha derindir. Seçimlerin hemen öncesinde, *troisième force* koalisyonu tarafından Komünistlerin ve Golistlerin gücünü azaltmak ve kendilerinin hükümeti kurmasını sağlayacak çoğunluğa daha kolay erişmelerini sağlamak hedefiyle seçim kanununda yapılan değişiklik rejimin meşruiyet krizini derinleştirmiştir.¹⁵ Sonuçta, bu değişiklik beklenen sonucu vermediği gibi, hükümetlerin kırılganlığı, artan rejim tartışmaları ve meşruiyet meseleleri yüzünden iyice artmıştır. Seçimlerden sonra RPF ve Komünist Partiyi dışlayan koalisyon hükümetleri büyük bir güç kaybına

¹² Pascale Goetschel ve Bénédicte Toucheboeuf, *La France contemporaine: la France de la libération à 1958: la quatrième République* (Paris: LGF, 2004), 196-7.

¹³ Agulhon, Nouschi ve Schor, *La France*, 143-5.

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Jacques Chapsal, *La vie politique en France de 1940 à 1958* (Paris: PUF, 1984), 312-6.

¹⁵ Agulhon, Nouschi ve Schor, *La France*, 149.

uğramış olmakla birlikte, zor da olsa iktidarını koruyabilmiştir. Seçimler sonrasında kurulan René Pleven hükümeti, kısa ömürlü koalisyonlar serisinin ilkidir. Bu dönem siyasetçileri içinde hükümet kuran önemli siyasetçiler, merkez sağdan Antoine Pinay, Radikal Pierre Mendès France ve Sosyalist Guy Mollet olmuştur.

Hükümetlerin istikrarsız ve bölünmüş olduğu bu ortamda bakanlıklarda görevli üst düzey bürokratların politika kararlarını etkileme yeteneği oldukça yüksektir. Siyasetçilerin, sahip oldukları iktidarın zayıf bir zemine oturduğunun bilinciyle günlük meselelere daha çok eğilim gösterdikleri Dördüncü Cumhuriyette sürekliliği sağlayan, bürokratik kadroların hazırlıkları ve inisiyatifleri olmuştur. Siyasetçilerin yönetmekten çok krizi geçiştirme önceliği bürokrasinin yönetime daha fazla dâhil olması sonucunu doğurmuştur. Bürokratik dengeler içinde gelişen kararlar, üst düzey bürokratların ağırlığı ile şekillenmiş, hatta bu bürokratik yapı çoğu zaman siyasetçilerin uzun vadeli politika tasarımlarını bile belirleyebilmiştir.¹⁶ Bürokratik dengeler içinde öne çıkan üst düzey bürokratlar, tasvip etmedikleri politika kararlarının uygulanmasını sabote edebilecek bir etkiyi koruyabilmişlerdir. Bununla birlikte, söz konusu bürokratik kadrolar monolitik bir yapı sergilememekte ve politika kararlarının oluşum ve uygulama aşamasında bakanlık bürokrasileri arasında önemli mücadeleler ve koalisyonlar ortaya çıkabilmekteydi.

Bu istikrarsız koalisyonlar boyunca, Fransız hükümetinin Ortadoğu politikasında da görüş birliği kolayca sağlanamamış, karar verme süreci ve politika uygulaması Dış Politika Analizi yazınında “bürokratik siyaset” olarak adlandırılan modele yakın bir şekilde cereyan etmiştir. Bu modele göre, dış politika karar verme süreci, üniter bir aktör tarafından, tüm seçeneklerin etraflıca değerlendirilip ulusal çıkarı maksimize edecek şekilde rasyonel bir tercihte bulunma pratiği olarak değerlendirilmez. Aslında olan, devlet içerisindeki farklı (bürokratik) kurumların, kendi kimlik, çıkar, görüş ve yetkilerini diğerlerinin önüne geçirip, ülkenin dış politikasına hâkim kılmaya çalıştığı bir mücadele ve pazarlık sürecidir.¹⁷

Bu dönemde Fransa'nın Ortadoğu politikasının belirlenmesi ve uygulanması konusunda devlet içinde bürokratik bir mücadele söz konusuydu. Bu mücadelenin bir tarafında Dışişleri Bakanlığı, diğer tarafındaysa Savunma Bakanlığı (ve İçişleri Bakanlığı) bulunmaktaydı.

¹⁶ François Goguel ve Alfred Grosser, *La politique en France*, (Paris: Armand Colin, 1984), 26-7.

¹⁷ Allison, “The Cuban Missile Crisis,” 275-8; Allison ve Halperin, “Bureaucratic Politics,” 43-44.

Fransız Dışişleri Bakanlığı, geleneksel denge politikası gereği Arap devletleriyle iyi ilişkilerin korunması gerektiğini ve silah satışı yoluyla Fransa'nın bu devletler üzerindeki ağırlığını devam ettirmesini savunmaktaydı. Zira Arap devletlerine silah satışının durdurulması halinde bu boşluğun ABD, İngiltere ve özellikle Sovyetler Birliği tarafından doldurulacağını, bunun Fransa'nın bölgedeki etkisini tamamen ortadan kaldırmabileceğini iddia etmekteydi.¹⁸ Söz konusu dönemde İçişleri Bakanlığı Müsteşarı olan Abel Thomas,¹⁹ Dışişleri Bakanı Antoine Pinay'nin, İsrail ile Arap devletleri arasında bir denge gözetilmesi yönündeki görüşlere tam olarak karşı durmamasına rağmen, Dışişleri Bakanlığı bürokrasisinin (*Quai d'Orsay*), bu görüşe karşı katı ve inatçı bir tutum takındığını ileri sürmektedir.²⁰ Yine Thomas, Dışişleri Bakanlığının bu politikasını açıklamak için çok ilginç bir olayı örnek vermiştir: Bouches-du-Rhone Valisi, İçişleri Bakanlığı Müsteşarı olarak kendisine Suriye'ye gönderilmek üzere Marsilya limanından ağır silah yüklü bir geminin hareket etmek üzere olduğunu bildirmiş, Thomas da bunun üzerine İçişleri Bakanı'na danışma gereği bile duymadan söz konusu sevkiyatın durdurulması talimatını vermiştir. Bunun üzerine Dışişleri Bakanlığı, Suriye ile imzalanan bir sözleşme uyarınca bu teslimatın yapılması zorunluluğunu kendisine bildirmiş, daha sonra krize Savunma Bakanlığı da dâhil olmuştur. Sonuçta, söz konusu sözleşmenin uygulanması için Dışişleri Bakanlığının İsrail'e bazı silahların gönderilmesi konusundaki çekincesini kaldırması koşulu ileri sürülmüştür.²¹

Crosbie'ye göre, çoğu İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazilere karşı mücadele etmiş Özgür Fransa ve Direniş çevrelerinden gelen İçişleri ve Savunma Bakanlığı bürokratları, İngilizlerle Araplara kuşkuyla yaklaşp,

¹⁸ Abel Thomas, *Comment Israël fut sauvé: les secrets de l'expédition de suez* (Paris: A. Michel, 1978), 25.

¹⁹ Abel Thomas söz konusu dönemde Fransa'nın İsrail politikasının gelişiminde çok belirleyici olmuş bir üst düzey bürokrattır. Politeknik eğitilmiş bir mühendis olan Thomas, Nazilere karşı Direniş içinde aktif görev almış ve savaş sonrası kurulan ilk kabinede Savunma Bakanlığı'nda müsteşar yardımcısı olarak çalışmıştır. Thomas'ın etkisini en üst düzeye çıkaran, dönemin önemli siyasetçisi Maurice Bourges-Maunoury olacaktır. Bourges-Maunoury'nin İçişleri, Savunma Bakanlıkları ve kısa süreli Başbakanlığı döneminde en yakınındaki üst düzey bürokrat olan Thomas, İsrail ile yoğun askeri ve güvenlik ilişkileri kurulmasını savunmuş ve bu konuda çok önemli girişimlerde bulunmuştur. 1958'de Ben Gurion kendisine Haganah madalyası verecektir. Bkz. "Un Français Libre Parmi 50452: Abel Thomas," *Les Français Libres, de juin 1940 à juillet 1943*, Erişim Tarihi: Mart 3, 2017, <http://www.francaislibres.net/liste/fiche.php?index=42988>.

²⁰ Thomas, *Comment Israël*, 26.

²¹ Thomas, *Comment Israël*, 27.

İsrail'e sempati besleyen tutumlarıyla öne çıkmaktadırlar.²² Öte yandan, Cezayir'de 1955'ten itibaren giderek şiddetlenen silahlı ayaklanmayla uğraşmak zorunda kalan bu iki bakanlık bürokrasisi, İsrail'le işbirliğinin geliştirilmesi ve Cezayir'deki isyanın arkasında olduğuna inanılan Nasır önderliğindeki Mısır'a karşı önlem alınması gerektiğini savunmaya başlamıştır.²³ Son olarak, bir sonraki bölümde de görüleceği üzere, bu dönemde İsrail'in Fransız silahlarına artan talebi, Arap devletlerinin silah alımını dengeleyecek hatta geçecek bir potansiyelde olduğundan, Fransız silah endüstrisinin gelişimi açısından da önemli bir fırsat olarak değerlendirilmiştir.

Dördüncü Cumhuriyetin istikrarsız ve zayıf hükümet yapısı nedeniyle bu dönem boyunca ilgili bakanlıkların hükümetten özerk bir şekilde hareket edip, birbirlerini karar süreçlerinde etkisizleştirme ve devletin dış politika kararlarına yön verme çabaları İsrail politikası konusunda özellikle kendini göstermiştir. Bu yapının işleyişi ve buna bağlı olarak bürokratik mücadele pratiklerinin Süveyş Krizi'ne giden yolda nasıl çarpıcı bir rol oynadığını görebilmek için, öncelikle Ortadoğu'da 1948 Savaşı sonrasında artan silahlanma yarışı ve Fransa'nın bu denkleme dâhil oluşu yakından analiz edilmelidir.

II. 1948 Arap-İsrail Savaşı Sonrası Ortadoğu'da Silahlanma Yarışı ve Fransa

14 Mayıs 1948'de İsrail Devleti'nin ilan edilmesinin ardından, Mısır, Suriye, Ürdün, Lübnan ve Irak'ın eşgüdümlü olarak Filistin'e girmesiyle başlayan 1948 Arap-İsrail Savaşı, Arap devletleri için ağır bir yenilgiyle sonuçlanmıştır. Filistin toplumsal hafızasında felaket (*nakba*) olarak yer eden bu savaşın sonucunda İsrail Devleti, 1947 BM Taksim Planı'nda öngörülen sınırların çok daha ötesinde toprağa sahip olmuş ve Filistin'in yaklaşık dörtte üçünü ele geçirmiştir. Filistin'in geriye kalan kısmıysa Gazze Şeridi ve Batı Şeria adıyla sırasıyla Mısır ve Ürdün'ün hâkimiyetinde kalmıştır. Çatışmalar 1949'da BM'nin arabuluculuğuyla imzalanan bir dizi ateşkes anlaşmasıyla sona ermiş, ama taraflar arasında barış anlaşması imzalanmamıştır. Ateşkes geçici bir durum teşkil etmiş ve Arap devletlerinin çoğu 1948'deki yenilgiyi geriye çevirecek ve İsrail Devleti'nin varlığına tamamen son verecek yeni bir savaşa hazırlanma eğilimini korumuştur.

²² Crosbie, *A Tacit Alliance*, 39.

²³ Sofia Papastamkou, "French-Egyptian Relations Before the Suez Crisis (1954-1956)," içinde *Les Occidentaux et la crise de Suez: Une relecture politico-militaire*, eds. Philippe Vial et. al. (Paris: Publications de la Sorbonne, 2015), 83-84.

Dolayısıyla, 1948 Savaşı ve sonuçları, bundan sonraki bir dizi Arap-İsrail savaşının da tohumlarını bünyesinde barındırmıştır.²⁴

Bu durumun doğal sonucu, savaş sonrasında Arap devletleri ve İsrail'in ciddi bir silahlanma yarışına girmeleridir. Bunun önündeki en önemli engel, BM Güvenlik Konseyi'nin savaşan taraflara silah ambargosu uygulanmasını öngören 29 Mayıs 1948 tarihli ve 50 sayılı kararıdır.²⁵ Gerçi Doğu Bloku ülkeleri savaş sırasında bu karara uymamış ve 11 Haziran 1948'de sağlanan dört haftalık ilk bırakışmadan sonra Çekoslovakya'dan İsrail tarafına önemli miktarda zırhlı araç, top ve uçak temin edilebilmiştir.²⁶ Bu şekilde silah ambargosunun kendi lehine işlediğini gören İsrail Devleti, ambargonun 1949'daki ateşkes anlaşmalarından sonra da devam etmesini istemiştir.²⁷ Ne var ki, BM Güvenlik Konseyi, İsrail'in protestosuna rağmen 11 Ağustos 1949'da ateşkes anlaşmalarının silah ambargosunu geçersiz kıldığı yönündeki kararı kabul etmiş ve bunun sonucunda Ortadoğu'da silahlanma yarışının önü açılmıştır.²⁸

1949'dan 1952'ye kadar olan süreç, silahlanma yarışının ilk evresini oluşturur. Bunu tetikleyen gelişme, Mısır'ın İngiltere'den 23 adet *Vampire* ve *Meteor* model savaş uçağını kapsayan yüklü bir silah siparişinde bulunması ve bunun İsrail'de yarattığı rahatsızlıktır.²⁹ İngiltere, 1949'da Mısır'ın ağır silah taleplerine olumlu yanıt vererek, Süveyş'teki askerî varlığını perçinlemeyi hedeflemiştir. ABD de, İngiltere ile Mısır arasında gelişen bu askerî işbirliğini desteklemişti, çünkü bunun SSCB karşıtı bir bölgesel askerî örgütlenmenin temelini oluşturacağını düşünüyordu. Ama İsrail, Mısır'ın silahlanmasından dolayı yaşadığı tedirginliği resmî ve gayri resmî yollardan ABD'ye ileterek, bu durumu dengeleyecek bir silah sevkiyatı ve hatta anlaşma yapılmasını istemiştir.³⁰ Ne var ki, ABD

²⁴ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt 1-2: 1914-1995* (İstanbul: Alkım Yayınevi, t.y.), 487-8.

²⁵ "50 (1948). Resolution of 29 May 1948," United Nations Official Document, Erişim Tarihi: Kasım 11, 2017, [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/50\(1948\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/50(1948)).

²⁶ Avi Shlaim, "Israel and the Arab Coalition in 1948," içinde *The War for Palestine*, ed. Eugene L. Rogan ve Avi Shlaim (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 93-4.

²⁷ Shlomo Slonim, "Origins of the 1950 Tripartite Declaration on the Middle East," *Middle Eastern Studies* 23, no 2 (1987): 136.

²⁸ Amitzur Ilan, *The Origins of the Arab-Israeli Arms Race: Arms, Embargo, Military Power and Decision in the 1948 Palestine War* (Hampshire: Macmillan, 1996), 24.

²⁹ Zach Levey, "Israeli Foreign Policy and the Arms Race in the Middle East 1950-1960," *Journal of Strategic Studies* 24, no 1 (2001): 30-31. Mısır'ın bu dönemde verdiği silah siparişlerinin tam listesi için bkz. Paul Jabber, *Not by War Alone: Security and Arms Control in the Middle East* (Berkeley: University of California Press, 1981), 111.

³⁰ Slonim, "Origins of the 1950 Tripartite Declaration," 136-40.

yönetimi, İsrail'e silah satarak Arap ülkelerini karşısına almaktan çekinmiştir. Washington, Filistin'e silah sevkiyatını BM Genel Kurulunun Kasım 1947'deki taksim kararından bir ay sonra durdurmuş ve savaş sonrasında da bu politikasını devam ettirmiştir.³¹ Ama bir yandan da Arap devletleri ile İsrail arasındaki askerî dengenin bozulmasından ve bunun Sovyet nüfuzuna kapı aralamasından endişelenen ABD yönetimi, çözümü bölgesel bir silahların kontrolü rejimi geliştirmekte buldu. İngiltere ve Fransa'yla beraber 25 Mayıs 1950'de yayınladığı Üçlü Bildirge (*Tripartite Declaration*) söz konusu rejimin temelini oluşturacaktır. Buna göre, bölgeye yapılan silah satışlarında iç güvenlik, meşru müdafaa ve bölgenin savunulması ilkeleri gözetilecek, alıcı bölge ülkelerinden bu silahları birbirlerine karşı saldırı amaçlı kullanmayacakları taahhüdü istenecek ve bölgedeki sınır ve ateşkes hatlarının dokunulmazlığı sağlanacaktır.³²

ABD, İngiltere ve Fransa, imzaladıkları Üçlü Bildirgeyi işlevselleştirmek için gizli bir idari organ olarak Yakın Doğu Silahları Eşgüdüm Komitesini (*Near East Arms Coordinating Committee – NEACC*) kurmuşlardır.³³ 1952 ortasından itibaren düzenli bir şekilde toplanmaya başlayan NEACC, zamanla üç ülkenin bölgeye gerçekleştirdikleri silah satışlarını birbirlerine danıştıkları önemli bir platform haline gelmiştir.³⁴ Hiçbir ülkenin veto gücüne sahip olmaması, kararlarının tavsiye niteliğinde olması, üye ülkelerin bölgeye yönelik silah satışlarının tümünü bildirmemeleri ve üç ülke dışında bölgeye silah satan ülkelere dair bir şey yapılamaması Komitenin etkin çalışmasının önündeki en büyük engellerdi. Ne var ki, tüm bunlara rağmen NEACC, 1950'lerin ortasına kadar bölgeye yönelik silah satışının azaltılmasında sınırlı da olsa bir başarı sağlamıştır.³⁵

Fransa'nın ABD tarafından Üçlü Bildirgeye taraf olarak davet edilmesinin nedeni, bu ülkenin Suriye ve Lübnan'ın en önemli silah tedarikçisi olması ve dışlanması durumunda bunun Bildirgeyle kurulmaya çalışılan silahların kontrolü rejiminde önemli bir boşluk yaratacak olmasıdır.³⁶ Fransa'nın Bildirgeye katılmayı kabul etmesinin esas sebebiyse, Paris'in İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren Ortadoğu'da azalan etki ve itibarını bu yolla hem bölge devletleri hem de Batılı ülkeler nezdinde

³¹ Shlomo Slonim, "The 1948 American Embargo on Arms to Palestine," *Political Science Quarterly* 94, no 3 (1979): 497-8.

³² Slonim, "Origins of the 1950 Tripartite Declaration," 140-1, 148.

³³ Jabber, *The Origins of the Arab-Israeli Arms Race*, 107-8.

³⁴ David Tal, "The Making, Operation and Failure of the May 1950 Tripartite Declaration on Middle East Security," *British Journal of Middle Eastern Studies* 36, no 2 (2009): 183.

³⁵ Jabber, *Not by War Alone*, 110-5.

³⁶ Slonim, "Origins of the 1950 Tripartite Declaration," 143; Jabber, *Not by War Alone*, 93-4.

güçlendirme arzusudur.³⁷ Ayrıca, enerji ihtiyacının %20'sini Ortadoğu'dan karşılayan Fransa, bölgenin kaderini ABD-İngiltere ortaklığına bırakmaya niyetli değildir.³⁸ Bununla birlikte, silah sanayisini yeniden güçlendirip Ortadoğu silah pazarındaki payını artırmayı amaçlayan Fransız savunma çevreleri, Bildirgenin kısıtlamalarını diğer iki ülkeye göre daha gevşek yorumlama eğiliminde olmuştur. Nitekim Paris, Haziran 1950'de yeni geliştirmekte olduğu *Ouragan* savaş uçağının satımı için İsrail'le ilke anlaşmasına varmış, Haziran 1952'de de 25 *Ouragan* ve üç *Nord-2500* nakliye uçağının satışı için anlaşma sağlanmıştır.³⁹ 1951'deyse Suriye'ye 52, İsrail'e 40 *Sherman* tipi tank satmak için anlaşan Fransa'nın bu hamlesi Washington ve Londra'nın tepkilerini çekse de engellenememiştir.⁴⁰

İngiltere'nin Ekim 1952'de Mısır, Lübnan, İsrail ve Suriye'ye 14'er *Meteor* savaş uçağı satması Ortadoğu silahlanma yarışında ikinci bir evreyi başlatmasının yanında, Suriye ve Lübnan silah pazarındaki üstünlüğünü sona erdireceği endişesiyle Fransız Dışişleri Bakanlığını rahatsız etmiştir. Şam'ın 1953'te Paris'in itirazlarına karşı daha fazla *Meteor* savaş uçağı, *Centurion* tank ve *Daimler* zırhlı araç alımı için Londra'yla anlaşması, durumu daha da kötüye götürmüş ve Fransız Savunma Bakanlığını Suriye'de kaybedilen silah pazarını İsrail'le doldurma yönünde teşvik etmiştir.⁴¹ İsrail, Arap devletlerinin toplamda kendisinden daha fazla savaş uçağı alması durumundan rahatsızlık duymaktadır ve bu açığı farklı ülkelerden silah temin ederek kapatmaya çalışmaktadır. Fransa bu kapsamda ön plana çıkan devlettir.⁴² Böylece, İsrail 1952 sonunda 30 adet *AMX-13* hafif tank, 26 adet 155mm'lik obüs ve 20 adet 75 mm'lik top satın almak için Fransa'ya başvuruda bulunmuştur. Sonunda, 1953'te NEACC'ın işleyişini de bahane ederek bu talebe karşı duran Fransa Dışişleri Bakanlığının tüm itirazlarına rağmen, Başbakan Yardımcısı Paul Reynaud'un müdahalesiyle İsrail'e 26 adet 155mm'lik top satımı mümkün olmuştur.⁴³ Yine aynı şekilde *Ouragan* jetlerinin İsrail'e satımına dair varılan anlaşma da, gene Dışişleri Bakanlığının itirazlarına rağmen, Reynaud ve dönemin önemli

³⁷ Tal, "The Making, Operation and Failure," 180-1; Jabber, *Not by War Alone*, 94-95.

³⁸ Corsbie, *A Tacit Alliance*, 7.

³⁹ Jabber, *Not by War Alone*, 97, 104-5; Crosbie, *A Tacit Alliance*, 40-1.

⁴⁰ Tal, "The Making, Operation and Failure," 183.

⁴¹ Levey, "Israeli Foreign Policy and the Arms Race," 90-1.

⁴² Tel Aviv bu dönemde Arap devletleriyle yakınlaşan ve bölgedeki petrol çıkarımı önceleyen ABD'nin ve İsrail'le kuruluş sürecinden beri olumsuz ilişkiler içinde bulunan İngiltere'nin sağlamaya yanaşmadıkları silah ve teknolojiyi Fransa'dan elde edebileceğini düşünmektedir. Nükleer teknoloji konusunda yardımlaşma ve işbirliği İsrail'in öncelikleri arasındadır. Zack Levey, "Israel's Pursuit of French Arms, 1952-1958," *Studies in Zionism: Politics, Society, Culture* 14, no 2 (1993): 184.

⁴³ Levey, "Israeli Foreign Policy and the Arms Race," 91.

siyasetçilerinden Maurice Schumann'ın müdahalesiyle 1954 yılında yerine getirilecektir.⁴⁴

İsrail'in 14 Ekim 1953'te Ürdün'e karşı gerçekleştirdiği ve 69 sivilin ölümüyle sonuçlanan Kibya baskını, Amman'la arasında ittifak anlaşması olan Londra'yı kızdırmış ve İngiltere'nin İsrail'e *Centurion* marka tank satışını durdurmasına neden olmuştur.⁴⁵ Fransa Dışişleri Bakanlığı da Kibya saldırısının müttefiki Suriye'de yarattığı endişeleri öne sürerek, İsrail'e yeni nesil *AMX-13* tank satışını engellemeyi başarmıştır. Ne var ki, ertesi yılın Ağustos ayında Paris'i ziyaret eden İsrail Genelkurmay Başkanı Moşe Dayan, daha önce Fransız Dışişleri Bakanlığı tarafından engellenen *AMX-13* hafif tanklarının yanında *Ouragan* ve *Mystère-II* savaş uçakları ve ağır top silahları satışı konusunda Fransız Savunma Bakanlığı çevreleriyle ilke anlaşmasına varmayı başaracaktır.⁴⁶

1954 senesine kadarki gelişmelerde görüldüğü üzere, Fransa'nın İsrail ve Arap politikasına dair Dışişleri Bakanlığı ile Savunma (ve İçişleri) Bakanlığı arasında kıyasıya bir rekabet vardır. Edgar Faure Hükümeti'nde İçişleri Bakanlığı ve hemen sonra kurulan Guy Mollet Hükümeti'nde Savunma Bakanlığı yapan Maurice Bourgès-Maunoury'nin tavrı bu konuda kritik bir rol oynamıştır. Her iki bakanlığı döneminde de Bourgès-Manoury'nin müsteşarlığını yürüten Abel Thomas, İsrail güvenlik yetkililerinin ilk temas sağladığı en üst düzey Fransız güvenlik bürokratıdır. İsrail hükümeti, Paris'le ilk temasları gayri resmi kanallarla ve İsrail Savunma Bakanlığı için çalışan ve iş adamı kimliğiyle İsrail'in Fransa'dan silah alımlarını koordine eden Joseph Nahmias vasıtasıyla kurmuştur.⁴⁷ Nahmias'ın Fransız hükümeti nezdinde yaptığı ilke temas İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Abel Thomas ile gizli ve gayri resmi nitelikte olmuştur. Thomas bu görüşmeleri anlatırken, Fransız İstihbaratının kendi bilgisi dışında bu temasları takip ettiğini ve İçişleri Bakanı Maurice Bourgès-Maunoury'e konuyu ilettiğini ifade etmektedir. Dönemin istihbarat şefi Roger Wybot (DST) Thomas'ın İsrail gizli ajanlarıyla örtülü görüşmelerde bulunduğunu Bakana ihbar etmiş, ancak Bakan konunun bilgisi dahilinde olduğunu söyleyerek meseleyi kapatmıştır.⁴⁸ Nahmias ile başlayan görüşmeler daha sonra resmî kanallar da kullanılarak devam edecek ve nükleer teknolojinin

⁴⁴ Crosbie, *A Tacit Alliance*, 43.

⁴⁵ Levey, "Israeli Foreign Policy and the Arms Race," 32.

⁴⁶ Jabber, *Not by War Alone*, 106; Levey, 2008, s. 92-3.

⁴⁷ Miriam Rosman, *La France et Israël 1947-1970: de la création de l'État d'Israël au départ des Vedettes de Cherbourg* (Paris: Honore Champion, 2009), 99.

⁴⁸ Thomas, *Comment Israël*, 28-31.

askerî alanda kullanımı konusunda işbirliğini kapsayacak şekilde genişleyecektir.

Fransa'nın İsrail politikasında radikal bir dönüşümün ortaya çıkmasında İsrail politikalarını yöneten ve irtibat yürüten önemli isimlerden biri de İsrail Savunma Bakanlığının genç Genel Müdürü Shimon Peres'dir. Peres, Ocak 1950'de İsrail'e silah temin etmek amacıyla ABD'ye yaptığı ziyaretten itibaren, ABD'den büyük miktarda ve teknolojik silah temin etmenin zorluklarını anlamıştır. Buna karşılık Fransa'nın mantıklı bir alternatif olabileceğini düşünen Peres, 1954'ten itibaren Dördüncü Cumhuriyetin istikrarsız siyasi yapısından da faydalanıp, pek çok siyasetçi, bürokrat, askerî yetkili ve sanayiciyle kişisel ilişkiler kurmuş, onları iki ülkenin ortak çıkarları konusunda ikna etmiş ve böylece Süveyş Krizi'nde zirve yapacak Fransa-İsrail askerî yakınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Peres bu bağlantıları kurarken, İsrail'le yakın ilişkilere sıcak bakmayan *Quai d'Orsay*'ı devre dışı bırakmayı başarmış ve iki ülke savunma bakanlıkları arasında doğrudan temaslarla bu süreci yönetmeye özen göstermiştir.⁴⁹ Peres'in ilk somut başarısı, Moşe Dayan'ın Ağustos 1954'teki Paris ziyaretinin ardından temaslarını artırıp, sonbaharda *AMX-13* tankları, 75 mm'lik silahlar ve *Ouragan* jetleri dâhil pek çok silahın teminini sağlaması olmuştur. Ertesi yılın bahar ayında da 24 adet *Mystere-II* uçağının İsrail'e satışına vize çıkartmıştır. Ne var ki, Temmuz ayında *Mystere-II* yerine daha yeni *Mystere-IV* uçağı temin etmek istemişse de, bu konuda ABD'nin onayının alınması gerektiğini öne süren Fransız Dışişleri Bakanlığının engeline takılmıştır.⁵⁰

İki bakanlık arasındaki mücadelede ibre 1954'ten sonra hızla Savunma Bakanlığı'ndan yana dönmüştür. Kuşkusuz bu dönüşüm, söz konusu yıllarda Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da meydana gelen bazı kritik gelişmelerden bağımsız olarak ele alınamaz. Bu açıdan, Bağdat Paktı ve Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın Fransız kamuoyu ve dış politikasına etkilerine mercek tutmak gerekir.

III. Bağdat Paktı ve Cezayir Savaşı'nın Fransa'nın İsrail Politikasına Etkileri

İki yıl kadar görece sorunsuz bir şekilde işleyen NEACC, 1954'ten itibaren çatırdamaya başladı. Bunda en önemli etmen kuşkusuz Fransa ile diğer taraflar arasında artan güvensizlikti. Kendini eski mandası Suriye'nin

⁴⁹ Guyz Ziv, "Shimon Peres and the French-Israeli Alliance, 1954-9," *Journal of Contemporary History* 45, no 2 (2010): 406-29.

⁵⁰ Ziv, "Shimon Peres," 418, 420.

hamisi konumunda hisseden Fransa, Irak ve Ürdün'deki Haşimi monarşilerinin Suriye aleyhine giriştikleri genişleme projelerinin arkasındaki İngiltere desteğinden kuşku duyuyordu.⁵¹ Daha da önemlisi, Fransa bu sırada ABD ve İngiltere'nin öncülüğünde ve Sovyetler Birliği'ni çevrelemek amacıyla 24 Şubat 1955'te kurulan Bağdat Paktı'nı, bir yönüyle Fransa'nın Ortadoğu'dan dışlanması girişimi olarak algılamıştır.⁵² Bu nedenle Pakt, Fransa tarafından Üçlü Bildirge'nin, Ortadoğu'da ABD, İngiltere ve Fransa arasında kurduğu dengeyi bozmaya yönelik bir girişim olarak değerlendirilmiştir.⁵³ Üstelik Irak'ın Bağdat Paktı çerçevesinde Batı'dan askerî ve ekonomik anlamda daha fazla destek alacak olması, Suriye konusunda geleneksel olarak hassas olan ve tarihsel bir etki siyaseti güden Fransız Dışişleri Bakanlığını da rahatsız etmiştir. Pakt'ın bölgedeki kutuplaşmayı artıracığını ve SSCB'nin bölgedeki nüfuzunu artırması için gerekçe yaratacağını savunan Paris, bu konuda Pakt'tan dışlanan (ve hatta tehdit algılayan) bir diğer ülke olan İsrail'le aynı noktada duruyordu.⁵⁴

İşte bu ortamda, Arap ülkelerine karşı İsrail'le askeri ilişkileri geliştirmekten yana olan Savunma Bakanlığı çevreleri NEACC'ın Fransız çıkarlarına zarar veren bir Anglosakson dayanışmasına dönüştüğünü değerlendirmeye başlamıştır. Thomas bu konuda, "gittikçe İngiltere ve ABD bu üçlü yapı içinde büyük bir serbestlik kazanırken, Silahlanma Komisyonunu Fransa'nın silah satışlarını kontrol edecek biçimde kullanmaya başladılar" tespitinde bulunmuştur.⁵⁵ Silah satışı konusunda Araplar ile İsrail arasında bir denge gözeten Dışişleri Bakanlığının NEACC'a bakışı biraz daha farklıydı. Onlar, NEACC'ı 1956'ya kadar Savunma Bakanlığının İsrail'e silah satışı konusundaki ısrarlarını dengelemenin bir aracı olarak kullanmışlardır.⁵⁶ Ama bu konuda fazla başarılı olamayacaklardır.

Savunma Bakanlığının elini en fazla güçlendiren şeyse, 1954'te Cezayir'de patlak veren isyan ve İsrail'in isyancılar ve onları destekleyen Nasır yönetimine karşı uygun bir müttefik olarak ön plana çıkmasıydı. Sömürgecilik karşıtı hareketler, Dördüncü Cumhuriyet rejimini istikrarsızlaştıran en önemli etmenlerden biriydi. İkinci Dünya Savaşı sırasında iki başlı yönetimin yarattığı karmaşa Fransız sömürge bölgelerinde

⁵¹ Tal, "The Making, Operation and Failure," 185-6.

⁵² Thomas, *Comment Israël*, 49; Levey, "Israel's pursuit of French Arms," 185.

⁵³ Thomas, *Comment Israël*, 51.

⁵⁴ Crosbie, *A Tacit Alliance*, 8-9.

⁵⁵ Thomas, *Comment Israël*, 50.

⁵⁶ Maurice Vaisse, "France and the Suez Crisis," içinde *Suez 1956: The Crisis and its Consequences*, ed. Roger Louis ve Roger Owen (Oxford: Clarendon Press, 1989), 133; Jabber, *Not by War Alone*, 114.

siyasi kontrolü oldukça zayıflatmıştı. De Gaulle, savaş sırasında askeri ve siyasi gücünü büyük oranda Kuzey Afrika ve Batı Afrika sömürge bölgelerinin kontrolüne dayandırmıştır. Savaş sonunda ise Fransa'da sömürgelerin tekrar kontrol altına alınması konusunda bir oydaşma ortaya çıkmıştı. Bu konuda tek istisna Fransız Komünist Partisinin tutumuydu.

Madagaskar'da 1948'de başlayan ve büyük bir kuvvet kullanılarak, kanlı bir şekilde bastırılabilen isyan, Dördüncü Cumhuriyet hükümetlerinin karşısına çıkan ilk sömürge karşıtı harekettir. 1950'de Vietnam'da isyan başlamış ve Fransız Güneydoğu Asya'sını derinden sarsmıştır. 1952'de Fas ve Tunus'ta, nihayet 1954'te de Cezayir'de milliyetçi bağımsızlık hareketleri kendini göstermiştir. Bu isyanlar, 1955'te Kamerun'daki siyasi karışıklıkla Sahraaltı Afrika'ya da taşınmıştır. Fransız sömürge yönetimi bu süreç içinde ilk büyük yenilgisini Vietnam'da yaşamış, 1954'te Dien Bien Phu Mahrebesini kaybetmiştir.⁵⁷ Bu yenilgi Fransız kamuoyu üzerinde çok büyük bir travma yaratmış ve Dördüncü Cumhuriyetin siyasi kadroları üzerindeki baskıyı artırmıştır. Aynı yıl Cenevre'de uluslararası bir konferansta Fransız Hindişin sömürge idaresinin geleceğinin görüşülmek zorunda kalınması, Dördüncü Cumhuriyet rejiminin güçsüzlüğü endişesini yaygınlaştırmıştır. Dördüncü Cumhuriyet hükümetleri bu gergin siyasi ortamda zayıf koalisyonlar olmakla birlikte, Fransız devletinin sömürge topraklarındaki siyasi geleceğini tehlikeye sokabilecek bu gelişmeler karşısında kararlı ve sert bir tutum benimseme eğiliminde olmuşlardır. Bu eğilimin en net ortaya çıktığı örnek ise Cezayir Savaşı'dır.

1848 Anayasası Cezayir'in kıyı bölgesini üçe ayırmış ve doğrudan Fransa'ya bağlamıştır. Buna karşılık Fransa'ya bağlanan bu bölgelerde sadece nüfusun küçük bir kısmı Fransız vatandaşlığına kabul edilmiştir. Yahudi ve Katolik kökenli bir milyon civarındaki bu nüfusun dışında bu üç bölgede ve Cezayir'in çöl bölgelerinde büyük bir Müslüman nüfus Fransız vatandaşlığı dışında tutulmuştur. Cezayir'in bağımsızlığı için harekete geçen bu Müslüman nüfus, 1954 yılında Ulusal Kurtuluş Cephesi (*Front de la Libération Nationale* - FLN) adıyla silahlı bir örgüt kurmuş ve Fransa'ya karşı mücadeleye başlamıştır. Cezayir en başından itibaren diğer Fransız sömürgelerine benzememiş, gerek Avrupalı nüfusun görece yoğunluğu gerekse bu üç bölgenin Fransa'nın bir parçası olarak kabul edilmesi meseleyi

⁵⁷ İsrail Fransa ile ilişkileri geliştirirken, Fransa'nın Vietnam'daki askeri operasyonlarına özel kuvvetleriyle katılma talebinde bulunmuş ve söz konusu talep Fransa tarafından kabul edilmiştir. İsrail'in bu talebi görünüşte kendi özel kuvvetlerine tecrübe kazandırmak amaçlı olsa da aslında sömürge savaşlarında yıpranan Fransa'yla yakınlaşma ve Fransa'nın Ortadoğu politikasında değişiklik yaratma çabası içinde olduğu düşünülebilir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Rosman, *La France et Israël*, 101-2.

daha karmaşık hale getirmiştir. Mesele kısa sürede Dördüncü Cumhuriyet rejiminin varlığını tehdit eder bir duruma gelecektir. Öte yandan, Fransa'nın Kuzey Afrika başta olmak üzere Afrika'daki varlığını sömürgeciliğin devamı olarak değerlendiren ABD, bu durumun Sovyetler Birliği'ne bölgedeki siyasi nüfuzunu artırması için imkân verdiğini savunmaktaydı. Zaten Fransa'nın Bağdat Pakti'ndan dışlanmasının arkasında da benzer bir gerekçe yatmaktadır.⁵⁸ Bu durum Cezayir krizi derinleşirken, Fransa ile ABD arasında siyasi uyumun ortadan kalkmasına yol açacaktır. Bir başka ifadeyle, ABD ve İngiltere'nin Ortadoğu politikası, 1950'lerin ortasına gelindiğinde giderek Fransa ve İsrail'in çıkarlarıyla çelişir, hatta çatışır bir nitelik kazanmıştır.

Cezayir meselesinde Fransız hükümetini en fazla kaygılandıran durumsa, Nasır'ın Cezayirli isyancılara verdiği maddi ve manevi desteği.⁵⁹ Ağustos 1955'te Phillipville çatışmalarıyla iyice ateşlenmeye başlayan Cezayir Savaşı'nda Fransa isyancıları ezmek ve onları dış yardımdan mahrum bırakmak için yeni bir stratejiye başvurmuş, bu çerçevede İsrail, Fransa'nın gözünde FLN ve onu destekleyen Nasır'a karşı uygun bir müttefik olarak görünmeye başlamıştır.⁶⁰ Mısır'a karşı Fransa'nın desteğini almaya hevesli olan İsrail de bu rolü memnuniyetle kabul ediyor ve Paris'in Cezayir'deki mücadelesini hem siyasal olarak hem de istihbarat açısından destekliyordu.⁶¹ Tüm bunlar, Fransa'nın Ortadoğu politikasının Dışişleri Bakanlığının geleneksel denge pozisyonundan uzaklaşmasına ve İsrail ile stratejik bir işbirliğinin giderek daha ciddi biçimde değerlendirilmeye başlanmasına yol açacaktır. Fakat bu ittifakın bir askeri maceraya dönüşmesinde esas itici gücü oluşturan bölgesel gelişme, Nasır yönetimindeki Mısır'ın gerçekleştirdiği iddialı dış politika hamleleriydi.

IV. Sevr Protokolü'ne Giden Yol: Mısır-Çek Silah Anlaşması ve Süveyş Kanalı'nın Millileştirilmesi

Nasır, 27 Eylül 1955'te Mısır ile Çekoslovakya arasında 200 milyon ABD Doları değerinde bir silah anlaşması imzalandığını kamuoyuna

⁵⁸ Crosbie, *A Tacit Alliance*, 8.

⁵⁹ André Martin, "The Military and Political Contradictions of the Suez Affair: A French Perspective," içinde *The Suez-Sinai Crisis 1956: Retrospective and Reappraisal*, ed. Selwyn Ilan Troen ve Moshe Shemesh (London: Frank Cass, 1990), 42.

⁶⁰ Papastamkou, "French-Egyptian Relations," 89.

⁶¹ Michael Laskier, "Israel and Algeria amid French Colonialism and the Arab-Israeli Conflict, 1954-1978," *Israel Studies* 6/2 (2001): 1-2; Shimon Peres, "The Road to Sèvres: Franco-Israeli Strategic Cooperation," içinde *The Suez-Sinai Crisis 1956: Retrospective and Reappraisal*, ed. Selwyn Ilan Troen ve Moshe Shemesh (London: Frank Cass, 1990), 142-3.

duyurdu. Bu anlaşmaya göre, Mısır Çekoslovakya'dan 100'ün üzerinde *Mig-15* ve *Mig-17* tipi savaş uçağı, 50'nin üzerinde *Il-28* tipi bombardıman uçağı, 200'ün üzerinde *T-34* tank, 200 civarında zırhlı personel taşıyıcı, 600 civarında top, 20 torpido botu, iki destroyer, iki denizaltı ve çok sayıda küçük silah ve mühimmat alacaktı.⁶² Doğu Bloku'nun bu denli büyük bir anlaşma ile Ortadoğu silah pazarına girmesi, Üçlü Bildirgeyi tamamen işlevsizleştirmiştir.⁶³ Bölgedeki askerî dengeleri kökünden değiştirecek bir mahiyete sahip olan bu anlaşma, İsrail'in silahlanma girişimlerini artırdı. Ekim 1955'te Cenevre'de Üçlü Bildirgeye taraf ülkelerin dışişleri bakanlarıyla görüşen İsrail Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Moşe Şaret, ABD'li ve İngiliz mevkidaşlarından olumsuz bir yanıt alırken, Fransız mevkidaşından muğlak bir yanıt alacaktır.⁶⁴ 10 Kasım'da Fransa Savunma Bakanlığı İsrail'e ağır silah satışı konusunda Dışişleri Bakanlığını *bypass* ederek bir protokol daha imzaladı ve önceki anlaşmalar çerçevesinde yapılan silah sevkiyatını hızlandırdı.⁶⁵ 10 Kasım'daki anlaşma, 60 *AMX-13* tankı, 40 *Super Sherman* tankı, 1000 *SS-10* anti-tank füzesi ve 500 bazuka içeriyordu.⁶⁶ *Mystere-IV* jetleri konusunda Dışişleri Bakanlığının koyduğu engel hâlâ aşılamamış olduğundan, bunun yerine *Ouragan* jetleri temin edildi.⁶⁷ Ne var ki, İsrail'in 11 Aralık 1955'te Tiberya Gölü'nün kuzey doğusundaki Suriye mevzilerine gerçekleştirdiği saldırılar, Şam'ın istikrarını önemseyen Dışişleri Bakanlığının elini güçlendirecek ve Bakanlık NEACC'ın da kararları doğrultusunda Şubat 1956'da Guy Mollet hükümeti kuruluncaya kadar Fransa'dan İsrail'e silah sevkiyatını durdurmayı başaracaktır.⁶⁸

Şubat 1956'da Guy Mollet Hükümetinin kurulmasıyla Fransa adım adım Mısır'a karşı İsrail'le birlikte harekete geçme politikasını benimsemiştir. Dışişleri Bakanı Christian Pineau Mart'ta Kahire'yi ziyaret edip Nasır'la görüşmüştü. Bu görüşmede Nasır, İsrail'e karşı hasmane bir tutum içerisinde olmadığını ve Fransa'ya karşı Cezayir'deki isyanı desteklemeyeceğini belirtmiştir. Pineau da buna karşılık İsrail'e *Mystere-IV* jetlerini verme niyetinin olmadığını altını çizmiştir. Bundan bir ay sonra Kahire'de Fransız ve Cezayirli yetkililer arasında gizli görüşmeler

⁶² Silah türü ve sayısına dair farklı verilerin derlemesi için bkz. Ferhat Pirinççi, "Ortadoğu'da Silahlanmayı İlk Kontrol Girişimi: Üçlü Deklarasyon," *History Studies* 1, no 2 (2010): 389.

⁶³ Pirinççi, "Ortadoğu'da Silahlanmayı İlk Kontrol Girişimi," 390.

⁶⁴ Tal, "The Making, Operation and Failure," 187.

⁶⁵ Papastamkou, "French-Egyptian Relations," 87-9.

⁶⁶ Levey, "Israeli Foreign Policy and the Arms Race," 97.

⁶⁷ Papastamkou, "French-Egyptian Relations," 90.

⁶⁸ Levey, "Israeli Foreign Policy and the Arms Race," 97-9; Vaisse, "France and the Suez Crisis," 132.

gerçekleşmişse de tüm bunların Mayıs ayında Mısır basınına sızması Pinau'yu iç politikada zor durumda bırakmıştır. Fransa'nın bu dönemde Cezayir'deki askerî operasyonlarını artırması da Mısır'la olan ilişkilerin kesilmesi yönünde bir baskı oluşturmuştur.⁶⁹ Mollet hükümeti, Şam'ın 11 Aralık 1955 saldırısıyla ilgili olarak Tel Aviv'e karşı BM'ye yaptığı şikâyetin olumsuz sonuçlanmasının hemen ardından İsrail'i silahlandırmaya devam etmiştir. Bu kapsamda, Şubat başında Pineau, 500 roket fırlatıcı, 9.900 roket, 25 adet 75 mm'lik silah ve 30 *AMX* tankının sevk edilmesini onayladı.⁷⁰ Şubat sonunda Peres'in çabalarıyla İsrail'e 12 adet *Mystère-IV A* jeti satılması için anlaşma sağlanmıştı. SSCB'nin Mısır'a sağladığı *Mig* jetleri karşılığında Fransa Dışişleri Bakanlığı ve NEACC'ın da onay verdiği bu satışın ilk teslimatı 11 Nisan'da yapılmıştır. Fransa hükümeti Savunma Bakanlığının zorlamasıyla, Nisan başında Mısır'a daha fazla silah satmama kararı aldı.⁷¹

Bu sırada, Fransa Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, Fransa'nın İsrail'in en büyük silah tedarikçisi olmaması gerektiğini dile getirip hükümetin kararını kendi görüşleri yönünde belirlemeye çabalamıştır. *Quai d'Orsay*, bu konuda ABD politikalarından da kendi hükümeti üzerinde baskı yaratmak üzere faydalanmaya çalışmıştır. Fransız Savunma Bakanlığı, gizli silah satışı anlaşmaları yapmayı Dışişleri Bakanlığı'nın ilgili birimlerinin tüm itirazlarına rağmen sürdürmeyi başaracaktır. Nitekim Nisan sonunda Fransa Dışişleri Bakanlığı'nın bilgisi olmadan 12 adet daha *Mystère-IVA* jeti, 12 *Mystère-II* jeti ve 10 *AMX* tank satışı onaylanmıştır.⁷² Mayıs ayında bir NATO toplantısı sırasında Dışişleri Bakanı Pineau, ABD'li meslektaşına İsrail'e silah satımı konusunda Fransa'nın yükünü paylaşma teklifinde bulunmuşsa da olumlu yanıt alamamıştır.⁷³

Fransa-İsrail ittifakının en önemli kilometre taşı, 22 Haziran 1956'da Vermars'da iki ülke Savunma Bakanlığı ve istihbarat yetkilileri arasında gerçekleşen toplantıydı. Şimon Peres'in girişimiyle ve iki ülke dışişleri bakanlıklarının bilgisi haricinde gizli bir şekilde gerçekleşen bu toplantıda, İsraili yetkililer 72 *Mystère* jet, 200 *AMX* tank, 10.000 anti tank füze ve büyük miktarda mühimmat içeren uzun sipariş listesini Fransız muhataplarına sunmuştur. Fransız yetkililer silah satış talebini kabul etmiş, buna karşılık İsrail de Mısır'ın Cezayir savaşındaki rolüne dair istihbarat

⁶⁹ Papastamkou, "French-Egyptian Relations," 91-2.

⁷⁰ Vaisse, "France and the Suez Crisis," 132.

⁷¹ Papastamkou, "French-Egyptian Relations," 90.

⁷² Vaisse, "France and the Suez Crisis," 132-3; Levey, *Israeli Foreign Policy and the Arms Race*, 100-1.

⁷³ Vaisse, "France and the Suez Crisis," 133-4.

paylaşımında bulunmayı vadedmiştir. Böylece, iki ülke arasında fiili bir ittifak kurulmuştur.⁷⁴ Fransa Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, bundan Temmuz başında haberdar olmuş ve çareyi Washington'daki Büyükelçisi aracılığıyla ABD ve İngiltere'ye çağrıda bulunmakta aramıştır. Söz konusu çağrıda Büyükelçi, Fransız hükümetinin İsrail yanlısı unsurların kontrolünde olduğunu ve ABD yönetiminin, Fransız hükümetini ikili bir bildiri yayınlamaya zorlayarak, Fransız hükümetinde azınlıkta kalan kesimlere yardımcı olmasını talep etmiş, ancak bu girişimden olumlu sonuç alamamıştır.⁷⁵

Sevr Protokolü, Mollet Hükümeti'nin Ortadoğu politikasının adım adım Savunma Bakanlığının pozisyonuna yaklaşmasının bir sonucu olarak ortaya çıkacaktır. Bu yolda en önemli gelişme, Nasır'ın 26 Temmuz 1956'da Süveyş Kanal Şirketini millileştirdiğini açıklamasıydı. Bu karar Fransa'yı pek çok açıdan tedirgin ediyordu. Bir kere, Fransa'nın petrol ithalatının yarısı Süveyş Kanalı üzerinden geliyordu. Ayrıca, Nasır Kanal üzerindeki hakimiyetini kullanarak Fransa'nın Afrika ve Asya'daki sömürgeleriyle bağlantısını kesebilirdi.⁷⁶ Ama, millileştirme kararına Fransa'dan daha fazla tedirgin olan bir ülke varsa, o da Mısır'ın eski hâkimi İngiltere'ydi. 1955'te Süveyş'ten geçen 14,666 geminin üçte biri İngiltere'ye aitti. Başka bir deyişle Londra, gerek Basra Körfezi'nden sağlanan petrol akışı, gerekse Asya ve Pasifik'le arasındaki ticari bağlar açısından Süveyş Kanalı'na bağımlıydı.⁷⁷ Fransız ve İsraili savunma yetkilileri arasında Mısır'a saldırı planına ilişkin görüşmeler 29 Temmuz 1956'da iki ülke dışişleri bakanlıklarından gizli bir şekilde başlamış ve Ağustos'ta yoğunlaşmıştı.⁷⁸ Süveyş Krizi, en nihayetinde İngiliz Başbakanı Eden'in Fransız hükümeti tarafından ikna edilmesi suretiyle İngiltere'nin de müdahale planına dâhil edilmesi stratejisine dayanmıştır. İngiltere, Irak ve Ürdün'le arasındaki İttifak Antlaşması nedeniyle İsrail'e karşı dost olmayan bir politika izlemekte ve bu ülkeyle açık bir askeri işbirliği içerisinde olmamaya özen göstermektedir.⁷⁹ İsraili yetkililer de Ürdün ve Irak'la girecekleri olası bir çatışmada İngiltere'yle karşı karşıya gelmekten çekinmektedirler ve İngiltere'nin gerçek emelleri konusunda hep kuşku duymaktadırlar.⁸⁰ İki ülke arasındaki bu karşılıklı soğukluk ve güvensizliğe rağmen Süveyş

⁷⁴ Ziv, "Shimon Peres," 422.

⁷⁵ Papastamkou, "French-Egyptian Relations," 91.

⁷⁶ Crosbie, *A Tacit Alliance*, 19.

⁷⁷ Robert Rhodes James, "Eden," içinde *The Suez-Sinai Crisis 1956: Retrospective and Reappraisal*, ed. Selwyn Ilan Troen ve Moshe Shemesh (London: Frank Cass, 1990), 81.

⁷⁸ Crosbie, *A Tacit Alliance*, 69-70.

⁷⁹ James, "Eden," 81.

⁸⁰ Selwyn Ilan Troen, "Ben-Gurion's Diary: The Suez-Sinai Campaign," içinde *The Suez-Sinai Crisis 1956: Retrospective and Reappraisal*, ed. Selwyn Ilan Troen ve Moshe Shemesh (London: Frank Cass, 1990), 217-49.

Harekâtı'nı mümkün kılan, Fransa'nın etkin diplomasisi ve arabuluculuğu olmuştur.

Sevr Protokol'üne giden kritik bir görüşme, Fransız Genelkurmay İkinci Başkanı General Maurice Challe ve Dışişleri Bakan Vekili Albert Gazier'nin 14 Ekim 1956'da İngiliz Başbakanı Anthony Eden'i, İngiltere'de ziyaretleri sırasında gerçekleştirmiştir. Yakın bir geçmişte İsrail'i ziyaret edip, İsrail Savunma Güçlerinin yetenek ve stratejilerinden etkilenen Challe tarafından hazırlanan ve onun adıyla anılan saldırı senaryosu, bu gizli görüşmede netleşmiştir. Challe Planı'na göre, İsrail'in Sina'daki Mısır birliklerine karşı öncü saldırısının ardından, bunun Kanal'a bir tehdit oluşturduğunu ileri sürecek olan İngiltere ve Fransa, Kanal'ı koruyup savaşan tarafları ayırma bahanesiyle duruma müdahale edip Kanal'ı kontrol altına alacaklardı. Bu plandan tatmin olan Eden, iki gün sonra Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'u da yanına alıp Paris'e gitmiş ve orada mevkidaşları Guy Mollet ve Christian Pineau ile görüşüp Challe Planı'nı teyit etmiştir.⁸¹ Bu toplantıyla birlikte, İsrail'e bir teklifte bulunulması kararlaştırılmış, ama İngiltere'nin gerçek niyetlerinden şüphe eden Başbakan David Ben-Gurion'un ikna edilmesi için yüz yüze bir görüşmenin gerektiği ortaya çıkmıştır. Sonuçta Ben-Gurion, Genelkurmay Başkanı Moshe Dayan ve Savunma Bakanlığı Genel Müdürü Shimon Peres'ten oluşan İsrail heyeti, 22 Ekim 1956'da Paris'in Sevr semtinde Mollet, Pineau, Bourgès-Manoury, Danışman Louis Mangin ve Abel Thomas'tan oluşan Fransız heyetiyle gizli görüşmelere başlamıştır.⁸² İki heyet arasındaki ön görüşmelerin ardından, aynı gün İngiliz Dışişleri Bakanı Lloyd ve özel kalem müdürü Donald Logan'ın da katılımıyla üç ülke yetkilileri ilk defa aynı masa etrafında bir araya gelmişlerdir.⁸³

İlk günkü görüşmelerin ardından istişareler için Londra'ya dönen İngiliz heyetini, Pineau izlemiştir. Lloyd'un ilk günkü toplantı sırasındaki tavrından emin olmayan Pineau, Eden'la şahsen görüşerek onun Lloyd tarafından olumsuz etkilenmesinin önüne geçmek istemiş ve bu amacıyla başarılı olmuştur. Heyetler 24 Ekim'de Sevr'de nihai anlaşmanın gerçekleştirileceği toplantı için yeniden toplanmış, ama bu sefer Lloyd yerine

⁸¹ Avi Shlaim, "The Protocol of Sèvres, 1956: Anatomy of a War Plot," *International Affairs* 73, no 3 (1997): 511-3.

⁸² Bu görüşmeden birkaç gün önce Cezayir kıyıları açığında Fransız donanması tarafından durdurulan bir Mısır gemisinde Cezayirli isyancılara ulaştırılmak üzere Mısır istihbaratı tarafından yüklenmiş silahların bulunması, Fransız kamuoyunda infiale yol açmış ve hükümet için Mısır'a karşı bir müdahale yönünde yeni bir itki oluşturmuştur. Colonel Mordechai Bar-On, "Remembering 1956: Three Days in Sèvres, October 1956," *History Workshop Journal* 62 (2006): 180.

⁸³ Bar-On, "Remembering 1956," 173-7.

İngiliz Dışişleri Müsteşarı Patrick Dean katılım sağlamıştır.⁸⁴ Bu görüşmelerinin ardından, esas olarak Challe Planı'na dayanan ama Dayan'ın önerisi üzerine gelişen yedi maddelik bir saldırı planı yazıya dökülmüş ve taraflarca imzalanmıştır. Buna göre, (1) 29 Ekim 1956 akşam saatlerinde İsrail ertesi gün Süveyş Kanalı'na ulaşmayı hedefleyen geniş çaplı bir saldırı başlatacak. (2) İngiltere ve Fransa taraflara çatışmayı durdurup, Kanal'ın 10 mil ötesinde pozisyon almaları yönünde çağrıda bulunacak. Bunun yanında, Mısır'dan Kanal'ın İngiliz-Fransız güçlerince geçici işgalini kabulü istenecek. 12 saatte çağrılarının kabul edilmemesi durumunda İngiliz ve Fransız Kuvvetlerinin müdahalesi gerçekleşecek. Mısır'ın çağrılarını kabul etmemesi durumunda İsrail'in de kabul etmemesi hakkı saklı tutulacak. (3) Mısır'ın şartlara boyun eğmemesi durumunda, 31 Ekim sabahı İngiliz-Fransız müdahalesi başlayacak. (4) İsrail, seyrüsefer serbestisini sağlamak için Akabe Körfezi'nin Batı yakasını, Tiran ve Sanafir Adalarını işgal edecek. (5) İsrail Ürdün'e saldırmayacak, İngiltere ve Fransa da Ürdün'ün İsrail'e saldırısı durumunda bu ülkenin yardımına koşmayacak. (6) Anlaşma şartları gizli tutulacak. (7) Şartlar, üç hükümet tarafından onaylanır onaylanmaz yürürlüğe girecek.⁸⁵

25 Ekim'de tarafların birbirlerine hükümetlerinin anlaşmayı onayladığına dair teyit mektubu göndermesiyle anlaşma yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, Fransız Savunma Bakanı, İsrail'e yolladığı ek bir mektupta, Fransız hükümetinin 29-31 Ekim tarihleri arasında İsrail'in hava ve deniz güvenliğini sağlamak adına tedbirler alacağını garanti etmekteydi.⁸⁶ Bu saldırı planını hazırlarken olası bir süper güç müdahalesi konusunda tarafların gayet rahat ve iyimser oldukları gözlenmiştir. Bunun nedeni, o sıralarda ABD Başkanı Eisenhower'ın iç politikada seçim çalışmalarıyla, SSCB'nin de Macaristan'daki isyanla meşgul olmasıydı. Taraflar, bu iki ülkenin söz konusu meşguliyetleri hasebiyle Süveyş konusunda ciddi bir müdahalede bulunamayacaklarını öngörüyorlardı.⁸⁷

Plan, 29 Ekim 1956'da hayata geçirildiğinde askerî açıdan kısa sürede başarı sağlansa da süper güçlerin tepkileri doğru hesaplanmadığı için siyasi açıdan tam bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır. ABD ve SSCB'nin baskısıyla

⁸⁴ Bar-On, "Remembering 1956," 179, 183; Troen, "Ben-Gurion's Diary," 231-5.

⁸⁵ Shlaim, "The Protocol of Sèvres," 530. Aynı gün, Fransa'nın İsrail için Dimona'da bir nükleer reaktör kurulması konusunda Fransız yetkililerin onayı alınmış, ama bu hiçbir şekilde İsrail'in Süveyş saldırısına katılımına koşullanmamıştı. Bkz. Shlaim, "The Protocol of Sèvres," 524-7; Binyamin Pinkus ve Moshe Tlamim Pinkus, "Atomic Power to Israel's Rescue: French-Israeli Nuclear Cooperation, 1949-1957," *Israel Studies* 7, no 1 (2002): 120-1.

⁸⁶ Troen, "Ben-Gurion's Diary," 236-7.

⁸⁷ Herzog, "The Suez-Sinai Campaign," 4-5.

Kanal bölgesindeki kuvvetlerini geri çekmek zorunda kalan taraflardan İngiltere ve Fransa'nın Ortadoğu'daki askerî ve siyasi nüfuzu ağır darbe almış, İsrail de saldırgan bir devlet olarak uluslararası camiada büyük itibar kaybına uğramıştır. Buna karşılık, emperyalizme kafa tutan bir kahraman olarak Nasır'ın Arap Dünyası ve Üçüncü Dünya'daki itibarı artmış, ülkesindeki gücü pekişmiştir. Dolayısıyla operasyonun hedeflediğinin tam tersi sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bunun yanında Süveyş Krizi, Ortadoğu'yu iki süper güç ABD ve SSCB'nin yeni mücadele alanına dönüştürmüştür. ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower'ın Ocak 1957'de ilan ettiği ve komünist bir saldırıya karşı yardım talep eden Ortadoğu ülkelerine ABD'nin ekonomik veya askerî yardımda bulunacağını taahhüt eden doktrini bunun en açık göstergesidir.

Sonuç

1956 Süveyş Krizi, Fransa'nın Ortadoğu'daki etki ve itibarına ciddi anlamda darbe vurmuştur. İsrail'le ittifak halinde bağımsız bir Arap devletini işgal eden emperyalist bir ülke konumuna düşen Fransa'nın Arap devletleri ve halkları nezdindeki imajını değiştirmesi kolay olmayacaktır. Bu çalışmanın gösterdiği üzere, Fransa'nın bu süreçte İsrail'le ilişkilerini geliştirip adım adım bu askerî maceraya ilerlemesinde belirleyici olan ilk etmen, Dördüncü Cumhuriyetin siyasal yapısıdır. Zayıf ve istikrarsız koalisyon hükümetleri üretip siyasetçileri gündelik meselelerle meşgul eden bu yapı, bürokratların politika yapım ve uygulama sürecinde temayüz etmelerini kolaylaştırmıştır. Sonuçta, dışişleri ve savunma bürokrasileri arasında yaşanan kıyasıya rekabetin galibi, İsrail'le yakınlaşmadan yana olan savunma bürokrasisi olmuştur. Ancak karar alma süreci rasyonel modele aykırı olarak kurumlar/bürokrasiler arası bir iç pazarlık ve mücadele şeklinde cereyan ettiğinden, ortaya çıkan sonuç Fransa'nın ulusal çıkarları açısından son derece olumsuzdur.

Buraya kadar anlatılanlar, Dış Politika Analizi yazınında genel olarak iç siyasal yapının dış politika üzerindeki etkisine dair yapılan çalışmalar, özel olarak da bürokratik siyaset modelinin temel argümanlarını doğrular niteliktedir. Ama çalışmanın çıkarımını bununla sınırlı tutmak eksik olur. Zira dışişleri ve savunma bürokratları arasındaki mücadeleye İsrail'in resmî ve gayri resmî kanallardan dâhil olması ve dışişleri bürokratlarının köşeye sıkıştıklarında çaresizce ABD'den yardım istemeleri, bir devlet içinde cereyan eden bürokratik siyasetin aslında diğer devletlerin duhulüne ne kadar açık olabildiğini gözler önüne sermiştir. Bu, bürokratik siyaset yazını açısından çok önemli ve üzerinde daha fazla araştırma yapılmaya değer bir husustur.

Bu çalışmanın vurgulamış olduğu bir başka husus da, bir ülkenin dış politikasına dair farklı kurumlar arasında cereyan eden iç mücadelenin bölgesel gelişmelerin etkisinden yalıtılarak incelenemeyeceği gerçeğidir. Nitekim Fransa'nın İsrail politikasında ibrenin savunma bürokratlarının pozisyonundan yana kaymasında iki bölgesel gelişme ekili olmuştur. Bunlardan biri Fransa'nın Bağdat Paketi'nde dışlanması, diğeri de Cezayir'de başlayan bağımsızlık mücadelesiydi. Bezer bir şekilde, Fransa ile İsrail arasında silah ticareti üzerinden gelişen ilişkilerin Mısır'a karşı bir askerî girişimle sonuçlanmasında asıl tetikleyici olan olaysa, Nasır yönetiminin 1955 ve 1956'da gerçekleştirdiği iddialı dış politika hamleleriydi. Bu süreçte tam anlamıyla Savunma Bakanlığının pozisyonuna kaymış olan Fransız hükümeti, Sevr Protokolü'yle sonuçlanan diplomasi trafiğinde adeta başrol oyuncusu haline gelmiş ve o zamana kadar birbirlerine kuşkuyla yaklaşan İngiltere ve İsrail'i askerî müdahale planında bir araya getirebilmiştir.

Sonuç itibarıyla, Paris'in Süveyş Krizi'nde başrol oyuncusu olmasıyla sonuçlanan süreçte Dördüncü Cumhuriyetin siyasal yapısından kaynaklanan bürokratik siyaset ana belirleyici olmuş, ama bu model çerçevesinde dış politikanın şekillenmesi ve hayata geçmesi sürecinde bölgesel konjonktür ve diğer devletlerin tutum ve davranışlarından kaynaklanan etmenler önemli etkilerde bulunmuştur.

Kaynakça

- Agrikoliansky, Éric. *Les partis politiques en France*. Paris: Armand Colin, 2008.
- Agulhon, Maurice, André Nouschi ve Ralph Schor. *La France de 1940 à nos jours*. Paris: Nathan, 1988.
- Alden, Chris ve Amnon Aran. *Foreign Policy Analysis: New Approaches*. Oxon: Routledge, 2012.
- Allison, Graham T. ve Morton H. Halperin. "Bureaucratic Politics: A Paradigm and Some Policy Implications." *World Politics* 24 (1972): 40-79.
- Allison, Graham ve Philip Zelikov. *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*. New York: Longman, 1999.
- Allison, Graham. "The Cuban Missile Crisis." İçinde *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases*, ed. Steve Smith, Amelia Hadfield ve Tim Dunne, 256-83. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt 1-2: 1914-1995*. İstanbul: Alkım Yayınevi, t.y. Auerswald, David P. "Inward Bound: Domestic Institutions and Military Conflicts." *International Organization* 53, no 3 (1999): 469-504.

- Bar-On, Colonel Mordechai. "Remembering 1956: Three Days in Sèvres, October 1956." *History Workshop Journal* 62 (2006): 172-86.
- Chapsal, Jacques. *La vie politique en France de 1940 à 1958*. Paris: PUF, 1984.
- Crosbie, Sylvia. *A Tacit Alliance: France and Israel from Suez to the Six Day War*. Princeton: Princeton University Press, 1974.
- Goetschel, Pascale ve Bénédicte Toucheboeuf. *La France contemporaine: la France de la libération à 1958: la quatrième République*. Paris: LGF, 2004.
- Goguel, François ve Alfred Grosser. *La politique en France*. Paris: Armand Colin, 1984.
- Halperin, Morton H. ve Priscilla A. Clapp. *Bureaucratic Politics and Foreign Policy*. Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2006.
- Herzog, Chaim. "The Suez-Sinai Campaign: Background." İçinde *The Suez-Sinai Crisis 1956: Retrospective and Reappraisal*, ed. Selwyn Ilan Troen ve Moshe Shemesh, 2-10. London: Frank Cass, 1990.
- Hill, Christopher. *Foreign Policy in the Twenty-First Century*. London: Palgrave, 2016.
- Ilan, Amitzur. *The Origins of the Arab-Israeli Arms Race: Arms, Embargo, Military Power and Decision in the 1948 Palestine War*. Hampshire: Macmillan, 1996.
- Jabber, Paul. *Not by War Alone: Security and Arms Control in the Middle East*. Berkeley: University of California Press, 1981.
- James, Robert Rhodes. "Eden." İçinde *The Suez-Sinai Crisis 1956: Retrospective and Reappraisal*, ed. Selwyn Ilan Troen ve Moshe Shemesh, 77-83. London: Frank Cass, 1990.
- Laskier, Michael. "Israel and Algeria amid French Colonialism and the Arab-Israeli Conflict, 1954-1978." *Israel Studies* 6, no 2 (2001): 1-32.
- Lefort, Bernard. "Les partis et les groupes sous la IVe république." *Pouvoir, revue française d'études constitutionnelles et politiques* 76 (1996): 61-79.
- Les Français Libres, de juin 1940 à juillet 1943. "Un Français Libre Parmi 50452: Abel Thomas." Erişim Tarihi: Mart 3, 2017. <http://www.francaislibres.net/liste/fiche.php?index=42988>.
- Levey, Zach. "Israeli Foreign Policy and the Arms Race in the Middle East 1950-1960." *Journal of Strategic Studies* 24, no 1 (2001): 29-48.
- Levey, Zack. "Israel's Pursuit of French Arms, 1952-1958." *Studies in Zionism: Politics, Society, Culture* 14, no 2 (1993): 183-210.
- Martin, André. "The Military and Political Contradictions of the Suez Affair: A French Perspective." İçinde *The Suez-Sinai Crisis 1956: Retrospective and*

- Reappraisal*, ed. Selwyn Ilan Troen ve Moshe Shemesh, 42-5. London: Frank Cass, 1990.
- Özen, Çınar ve Atay Akdevelioğlu. "Hür Fransa'dan IV. Cumhuriyet'e Fransa'da Güçlü Hükümet Mücadelesi: De Gaulle'ün Siyasi Yenilgisi ve Parlamenterizm Geri Dönüş." *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 16, no 1 (2017): 81-106.
- Papastamkou, Sofia. "French-Egyptian Relations Before the Suez Crisis (1954-1956)." İçinde *Les Occidentaux et la crise de Suez: Une relecture politico-militaire*, eds. Philippe Vial et. al., 77-94. Paris: Publications de la Sorbonne, 2015.
- Peres, Shimon. "The Road to Sèvres: Franco-Israeli Strategic Cooperation." İçinde *The Suez-Sinai Crisis 1956: Retrospective and Reappraisal*, ed. Selwyn Ilan Troen ve Moshe Shemesh, 106-12. London: Frank Cass, 1990.
- Pinkus, Binyamin ve Moshe Tlamim Pinkus, "Atomic Power to Israel's Rescue: French-Israeli Nuclear Cooperation, 1949-1957." *Israel Studies* 7, no 1 (2002): 104-38.
- Pirinççi, Ferhat. "Ortadoğu'da Silahlanmayı İlk Kontrol Girişimi: Üçlü Deklarasyon." *History Studies* 1, no 2 (2010): 376-392.
- Ripsman, Norrin M. *Peacemaking by Democracies: The Effect of State Autonomy on the Post-World War Settlements*. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, 2002.
- Rosman, Miriam. *La France et Israël 1947-1970: de la création de l'État d'Israël au départ des Vedettes de Cherbourg*. Paris: Honore Champion, 2009.
- Shlaim, Avi. "Israel and the Arab Coalition in 1948." İçinde *The War for Palestine*, ed. Eugene L. Rogan ve Avi Shlaim, 79-103. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Shlaim, Avi. "The Protocol of Sèvres, 1956: Anatomy of a War Plot." *International Affairs* 73, no 3 (1997): 509-30.
- Slonim, Shlomo. "Origins of the 1950 Tripartite Declaration on the Middle East." *Middle Eastern Studies* 23, no 2 (1987): 135-149.
- Slonim, Shlomo. "The 1948 American Embargo on Arms to Palestine." *Political Science Quarterly* 94, no 3 (1979): 495-514.
- Tal, David. "The Making, Operation and Failure of the May 1950 Tripartite Declaration on Middle East Security." *British Journal of Middle Eastern Studies* 36, no 2 (2009): 177-93.
- Thomas, Abel. *Comment Israël fut sauvé: les secrets de l'expédition de suez*. Paris: A. Michel, 1978.

Troen, Selwyn Ilan. "Ben-Gurion's Diary: The Suez-Sinai Campaign." İçinde *The Suez-Sinai Crisis 1956: Retrospective and Reappraisal*, ed. Selwyn Ilan Troen ve Moshe Shemesh, 217-249. London: Frank Cass, 1990.

United Nations Official Document. "50 (1948). Resolution of 29 May 1948." Erişim Tarihi: Kasım 11, 2017. [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/50\(1948\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/50(1948)).

Vaisse, Maurice. "France and the Suez Crisis." İçinde *Suez 1956: The Crisis and its Consequences*, ed. Roger Louis ve Roger Owen, 131-43. Oxford: Clarendon Press, 1989.

Ziv, Guyz. "Shimon Peres and the French-Israeli Alliance, 1954-9." *Journal of Contemporary History* 45/2 (2010): 406-29.